Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle,

Perustuslakivaliokunta on pyytänyt lausuntoani hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi esitutkintalain, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3b §:n muuttamisesta (HE 188/2025).

Esityksen tavoitteista

Hallituksen esitys koskee rikosprosessin sujuvoittamista. Keinot sujuvoittamiseksi liittyvät esitutkintaan ja oikeudenkäyntiin. Osa keinoista on luonteeltaan teknisiä, kun taas etenkin oikeudenkäyntiin liittyvät esitykset vaikuttavat keskeisiin oikeudenkäynnin laatuvaatimuksiin, kuten oikeudenkäynnin julkisuuteen ja suullisuuteen. Oikeudenkäyntiä tehostavia esityksiä on perusteltu etenkin sillä, että näin rikosprosessia voitaisiin kohdentaa tarkoituksenmukaisemmin ja lyhentää käsittelyaikoja. Molemmat tavoitteet ovat kannatettavia ja joutuisuus on myös keskeinen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijä.

Oikeudenkäyntejä koskevat lakiesitykset perustuvat nykyisellään lähes poikkeuksetta tarpeeseen tehostaa menettelyä ja saavuttaa kustannussäästöjä. On yhtäältä selvää, että yksinomaan kustannussäästöihin perustuva lainvalmistelu ei ole omiaan takaamaan oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta tai edes tarkoituksenmukaisuutta. Toisaalta lienee realistista ottaa huomioon, että nykyinen rikosprosessia koskeva sääntely ei ole mahdollistanut tehokasta puuttumista esimerkiksi pääkäsittelyiden peruuntumiseen, joka koskee merkittävää osaa oikeudenkäynneistä. Pääkäsittelyistä peruuntuu jopa yli kolmasosa (HE 188/2025 s. 20). Peruuntuminen johtuu usein siitä, että vastaajaa ei saada haastettua tai vastaaja jättää haastettuna saapumatta istuntoon. Todettakoon, että haastamatta jäämisestä johtuvaan pääkäsittelyiden peruuntumiseen ei ole mahdollista vaikuttaa lainsäädännöllä, koska haastaminen on välttämätön osa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä.

Lainsäädäntö on sallinut poissaolokäsittelyn oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 11 §:ssä ja 12 §:ssä tarkoitetuissa tilanteissa. Poissaolokäsittely on ollut mahdollista etenkin silloin, kun näyttö on otettavissa vastaan vastaajan poissaolosta huolimatta eikä vastaajan kuulemiseen ole pakottavaa tarvetta. Menettelyn käyttöala on ollut rajattu, sillä poissaolokäsittelyssä on voinut

määrätä enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistuksen. Vaikka lainsäädäntö on sallinut poissaolokäsittelyn ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5A luvussa tarkoitetun kirjallisen menettelyn, pääkäsittelyiden peruuntumiseen liittyvää ongelmaa ei ole kyetty ratkaisemaan. Ei vaikuta todennäköiseltä, että siihen pystyttäisiin jatkossakaan muutoin kuin laajentamalla poissaolokäsittelyn ja kirjallisen rikosprosessin käyttöalaa.

Lakiesityksen keskeiseksi tavoitteeksi on ilmoitettu käsittelyaikojen lyhentäminen. Käsittelyajoissa on huomattavaa vaihtelua tuomioistuimien välillä, mikä viittaa siihen, että ainakin osittain kysymys on myös oikeudenkäynneissä sovellettavista menettelytavoista. Merkittävä osa etenkin Etelä-Suomen käräjäoikeuksista ovat pahoin ruuhkautuneita. Käsittelyaikojen pitkittyminen näyttäisi olevan siinä määrin laajamittaista, että merkittävää oikeudenkäyntien nopeutumista ei ole mahdollista saavuttaa ilman joko lainkäyttöhenkilöstön määrän merkittävää lisäämistä tai sellaista rikosprosessuaalisen lainsäädännön muuttamista, jolla kevennetään menettelyä merkittävässä osassa rikosasioita. Jos tuomioistuimien käytössä olevia resursseja ei taloudellisten näkökohtien vuoksi ole mahdollista lisätä, lainsäädännön muuttaminen jää ainoaksi tehokkaaksi vaihtoehdoksi vaikuttaa oikeudenkäyntien viipymistä koskevaan ongelmaan.

Hallituksen esityksessä on esitetty, että perustuslakivaliokunnan lausuntoa pyydettäisiin ainakin poissaolokäsittelyä ja kirjallista menettelyä koskevien ehdotusten osalta (s. 103). Olen pitkälti samalla kannalla, että oikeudenkäyntejä koskevien perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden näkökulmasta nämä kaksi kysymystä ovat keskiössä. Arvioin seuraavassa lyhyesti kuitenkin myös esitutkintaa ja tiedoksiantoa koskevia kysymyksiä perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden kannalta.

Esitutkintaa koskevat esitykset

Hallituksen esitykseen sisältyy useampia menettelyä esitutkinnassa tehostavia ehdotuksia. Esitutkinnassa olisi jatkossa mahdollista, että asianomistajalle ainoastaan varataan tilaisuus yksityisoikeudellisen korvausvaatimuksen esittämiseen. Nykyisin esitutkintalain 1 luvun 2 §:n 1 momentin 3 kohta on tulkittavissa niin, että vaatimus pitää selvittää. Voidaan pitää perusteltuna ja perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden kannalta ongelmattomana, että esitutkinnassa voidaan edetä riippumatta asianomistajan toimista. Asianomistaja saa korvauksia koskevan oikeutensa toteutettua toimittamalla vaatimukset esitutkintaviranomaisen asettamassa kohtuullisessa ajassa. Korvausvaatimukset on mahdollista esittää vielä rikosasian oikeudenkäynnissä tai erillisellä korvauskanteella, vaikka asianomistaja ei olisi niitä esittänyt esitutkinnassa.

Hallituksen esityksessä on täsmennetty esitutkintalakia rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuutta ja esitutkinnan toimittamatta jättämistä tai lopettamista koskevilta osin. Molemmat ehdotukset vaikuttavat asianomistajan asemaan, sillä asianomistaja usein on rikosilmoituksen tekijä. Aikaisemmin esitutkintalain 3 luvun 9 §:ssä kytkettiin esitutkinnan toimittamatta jättämisen tai lopettamisen edellytykset siihen, että asianomistajalla ei ole vaatimuksia asiassa. Voidaan pitää perusteltuna, että rikosasian tutkinnan jatkamista ei kytketä ehdottomasti asianomistajan yksityisoikeudellisiin vaatimuksiin, vaan esitutkintaviranomaisella on harkintavaltaa tässä suhteessa. Asianomistajalla on toissijainen syyteoikeus, mikäli esitutkintaa ei ole toimitettu tai se on lopetettu.

Hallituksen esityksessä on kirjauksia epäillyn ja kuulusteltavan oikeuksien ilmoittamisesta, loppulausuntopyyntöjen yksilöimisestä, yleistiedoksiannosta ja tiedottamisesta esitutkinnassa. Lisäksi esitetään esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyön tiivistämistä, mitä voidaan pitää yleiseltä kannalta myönteisenä. Totean praktisena näkökohtana epäillyn oikeuksien ilmoittamisesta, että nykyinen rangaistusten mittaamista koskeva oikeuskäytäntö huomioon ottaen

voi olla jossakin määrin harhaanjohtavaa ilmoittaa epäillylle, että tunnustaminen otettaisiin huomioon rangaistusta alentavana perusteena. Oikeuskäytännössä on ollut tässä suhteessa horjuvuutta eikä ainakaan korkeimman oikeuden ratkaisuista voida yksiselitteisesti päätellä, että tunnustamiselle olisi annettu huomattavaa merkitystä (KKO 2018:60, vrt. KKO 2023:19). Tällaisesta mahdollisuudesta epäiltyä informoidessaan esitutkintaviranomainen voi tulla tahattomasti antaneeksi harhaanjohtavaa tietoa epäillylle.

Hallituksen esityksessä on ehdotettu esitutkintaa ja syyttämättäjättämistä koskevien päätösten perusteluvelvollisuuden keventämistä. Sanotuilla päätöksillä rikosasian käsittely on mahdollista päättää lopullisesti, joskin päätöksiin liittyy oikeussuojakeinoja, kuten kantelu ylemmälle syyttäjäviranomaiselle. Asianomistajalla on myös toissijainen syyteoikeus oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:n mukaisesti, mikäli rikosasia on päättynyt esitutkintaviranomaisen tai syyttäjän päätöksellä. Näistä oikeussuojakeinoista huolimatta voidaan arvioida, että esitutkintaa ja syyttämättäjättämistä koskevilla päätöksillä on olennainen merkitys asianomistajan kannalta.

Perusteluvelvollisuutta ei kuitenkaan ole esitetty poistettavaksi, mikä mitä ilmeisimmin olisi ristiriidassa perustuslain 21 §:n kanssa. Esitutkintalain 11 luvun 1 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 6a §:n sanamuotoja täsmennettäisiin siten, että perusteluvelvollisuus olisi suhteellinen asian laatuun ja laajuuteen. Pidän jo nykyisellään selvänä, että perusteluvelvollisuuden laajuus ja yksityiskohtaisuus ovat sidoksissa ratkaistavan asian oikeudelliseen vaikeustasoon ja asiaan liittyvään intressiin, kuten epäillyn teon rikosoikeudelliseen vakavuuteen. Tähän nähden en pidä lainkohtien sanamuotoja täsmentäviä esityksiä ongelmallisena perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden kannalta.

Muiltakaan osin esitutkintalakia koskeviin esityksiin ei liity perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden kannalta huomautettavaa.

Haasteen tiedoksianto

Hallituksen esityksessä on ehdotettu puhelimitse tapahtuvaa haastamista vaihtoehdoksi henkilökohtaisesti toimitettavalle haastemiestiedoksiannolle kirjallisessa rikosprosessissa sekä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 11 §:ssä tarkoitetussa poissaolokäsittelyssä. Lisäedellytyksenä oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3b §:n 2 momentin mukaan on, että "puhelintiedoksianto voidaan toimittaa, jos se soveltuu tiedoksiantoon asiakirjan laajuuteen ja laatuun nähden ja jos vastaanottaja epäilyksettä saa puhelimitse tiedon asiakirjasta ja ymmärtää tiedoksiannon merkityksen." Lisäksi tiedoksi annettavat asiakirjat on lähetettävä viipymättä vastaanottajan ilmoittamaan osoitteeseen kirjeenä tai sähköisenä viestinä.

Mikäli kirjallisen rikosprosessin ja poissaolokäsittelyn soveltamisaloja laajennetaan hallituksen esityksessä esitetyllä tavalla, sanotuissa menettelyissä tiedoksiannettavat haasteet tulevat olemaan nykyistä moninaisempia ja käsiteltäviin asioihin epäilyksettä sisältyy sellaisia, joissa haastehakemuksen laajuus tai asian laatu edellyttävät puhelintiedoksiannon sijasta tavanomaista haastemiestiedoksiantoa. Lainsäädännössä tämä kuitenkin on huomioitu, koska oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3b §:n 2 momentti asettaa rajoitteita puhelintiedoksiannon käyttämiselle. Puhelintiedoksiannon tosiasiallista asianmukaisuutta lisää, että puhelimitse tapahtuvan tiedoksiannon jälkeen asiakirjat, kuten haastehakemus toimitetaan vastaanottajan ilmoittamaan osoitteeseen.

Kirjallisessa rikosprosessissa ja poissaolokäsittelyssä tiedoksiantotavalla on korostunut merkitys. Mikäli vastaaja päättää suostua kirjalliseen menettelyyn tai jättää saapumatta pääkäsittelyyn, hänellä ei tosiasiassa ole vaikutusmahdollisuuksia asiansa käsittelyyn tuomioistuimessa. Käsittely tapahtuu niillä tiedoilla, joita vastaaja saa tiedoksiannon yhteydessä ja vastaanottaessaan kirjallisen haastehakemuksen. Vastaaja käytännössä harkitsee kirjalliseen menettelyn suostumisen tai poissaolon pääkäsittelystä näiden tietojen perusteella. Voidaan siten arvioida, että tiedoksiannon asianmukaisuuden merkitys korostuu entisestään, jos kirjallisen rikosprosessin ja poissaolokäsittelyn soveltamisaloja laajennetaan esitetyllä tavalla.

Puhelintiedoksiantoa ei voida pitää olennaisesti huonompana vaihtoehtona henkilökohtaiseen haastamiseen verrattuna. Henkilökohtaisen haastamisen toteuttamisen yksityiskohdat ovat tähänkin asti olleet tiedoksiantoa suorittavan haastemiehen harkittavissa ja sidoksissa siihen, miten haasteen vastaanottaja on tavoitettavissa. Henkilökohtaisessa haastamisessa voidaan antaa käsittelyä koskevia tietoja vastaanottajalle, mutta vastaava mahdollisuus liittyy myös puhelintiedoksiantoon. Tuomioistuimen näkökulmasta haastemies suorittaa tiedoksiantotehtävän itsenäisesti eikä haastemiestiedoksiannon toimittamisen yksityiskohtia selvitetä. Tiedossa ei ole, että haastemiestiedoksiantoihin tai puhelintiedoksiantoihin summaarisissa velkomusasioissa olisi liittynyt ongelmia.

Tiedoksianto on keskeinen osa oikeudenkäyntiä. Erityistä merkitystä tiedoksiannolla on oikeudenkäynneissä, joissa vastaaja ei osallistu käsittelyyn tuomioistuimessa. Puhelintiedoksianto mahdollistaa kuitenkin vastaavan henkilökohtaisen kontaktin haastemiehen ja vastaanottajan välillä. Lisäksi tiedoksiantotapaa on lainsäädännössä rajoitettu asianmukaisesti asian laadun edellyttäessä henkilökohtaista haastamista ja puhelintiedoksiantoon liittyy asiakirjojen toimittaminen vastaanottajan ilmoittamaan osoitteeseen. Tiedoksiantotavasta riippumatta tuomioistuimen on varmistuttava siitä, että vastaaja on saanut tiedon syytteestä riittävän ajoissa kyetäkseen valmistelemaan puolustustaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 3(b) kohdassa tarkoitetulla tavalla. Puolustuksen valmistelu tarkoittaa käytännössä sitä, että vastaajalla on ollut kirjallisessa menettelyssä ja poissaolokäsittelyssä aikaa arvioida, edellyttääkö rikosasia pääkäsittelyn vaatimista tai läsnäoloa pääkäsittelyssä.

Näistä syistä pidän puhelintiedoksiantoa koskevaa lakiehdotusta perus- ja ihmisoikeusvelvoitteet täyttävänä. Vastaavasti voidaan todeta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 8 §:ää koskevasta ehdotuksesta, joka sisältää mahdollisuuden niin sanottuun tien päältä haastamiseen.

Kirjallinen rikosprosessi

Kirjallisen menettelyn osalta hallituksen esityksessä on tehty kolme merkittävää muutosehdotusta nykytilaan. Ensinnäkin kirjallisen menettelyn soveltamisalaa laajennettaisiin siten, että menettelyssä voitaisiin ratkaista rikosasioita, joissa rangaistusasteikko ulottuu enintään neljään vuoteen. Kirjallinen rikosprosessi soveltuisi vakaviin rikosasioihin, kuten törkeisiin omaisuus- ja talousrikoksiin, mutta ei ylitörkeisiin henkilöön kohdistuviin rikoksiin. Toiseksi kirjallisessa rikosprosessissa määrättävä enimmäisrangaistus korotettaisiin yhdeksästä kuukaudesta yhteen vuoteen vankeutta. Kolmanneksi kirjallinen rikosprosessi ei edellyttäisi erillistä suostumusta vaan riittäisi, että vastaaja saisi tiedoksiannon menettelystä ja että hän ei olisi 14 päivän määräajassa tiedoksiannosta kirjallisesti vaatinut pääkäsittelyn toimittamista.

Kirjallinen rikosprosessi merkitsee oikeudenkäynnin suullisuuden ja julkisuuden rajoittamista. Suullisuuden osalta rajoitus on kategorinen, sillä pääkäsittelyä tai muutakaan julkista istuntoa ei tuomioistuimessa järjestetä. Julkisuuden rajoitusta voidaan pitää suhteellisena, sillä yleisöllä on

oikeus saada tieto kirjallisessa rikosprosessissa annetusta tuomiosta, mikäli tuomiota ei oikeudenkäynnin julkisuutta koskevan lainsäädännön perusteella määrätä salassapidettäväksi. Salassapitoperusteet eivät käytännössä tule sovellettavaksi kirjallisessa rikosprosessissa käsiteltävissä rikosasioissa, koska salassapito liittyy pääsääntöisesti seksuaalirikoksiin, joissa taas rangaistusasteikkojen ankaruus estää käsittelyn kirjallisessa menettelyssä.

Perustuslakivaliokunta on käsitellyt kirjallista rikosprosessia koskevia perus- ja ihmisoikeuskysymyksiä, kun menettelyä koskevaa lainsäädäntöä on otettu käyttöön (PeVL 31/2005). Tuolloin kirjallista rikosprosessia ei pidetty perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden vastaisena. Valiokunta kuitenkin totesi, että kirjallinen rikosprosessi on tarkoitettu rajoitetuksi poikkeukseksi. Valiokunta arvioi, että kirjallisen rikosprosessin laajamittainen käyttö saattaisi olla altis ihmisoikeussopimuksiin pohjautuville valvonta-arvioinneille (PeVL 31/2005 s. 4). Perustuslakivaliokunta kiinnitti huomiota erityisesti siihen, että kirjallinen menettely rajoitti oikeudenkäynnin julkisuutta ja suullisuutta. Suullisuutta koskevan rajoituksen osalta merkityksellistä oli, että menettely edellytti vastaajalta nimenomaista suostumusta.

Kaksi vuosikymmentä myöhemmin voidaan todeta, että kirjallista rikosprosessia on käytetty huomattavassa osassa rikosasioita eikä menettely ole aiheuttanut tarvetta ihmisoikeussopimukseen perustuville valvonta-arvioinneille. En pidä kirjallisen menettelyn käytön laajamittaisuutta itsessään ristiriitaisena perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden kannalta, jos menettelyn soveltamisala on rajattu rikosasioihin, joissa sen käyttäminen on perusteltua. Keskeistä ei myöskään ole soveltamisalan laajentaminen rangaistusasteikoltaan vakavampiin rikoksiin tai mahdollisuus määrätä menettelyssä jonkin verran aiempaa ankarampia rangaistuksia.

Kirjallisen rikosprosessin hyväksyttävyyden kannalta olennaista on, että menettely on rajoitettu tunnustettuihin rikoksiin. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisin periaate eli kontradiktorisuus edellyttää sitä, että todistelu otetaan vastaan menettelyssä, jossa asianosaisilla on mahdollisuus esittää omaa todistelua, kommentoida vastapuolen todisteita ja esittää kysymyksiä todistelutarkoituksessa kuultaville henkilöille. Tätä edellytetään niin perustuslain 21 §:ssä kuin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 1 ja 3(d) kohdissa. Kirjallisessa rikosprosessissa tällaista ei ole mahdollista toteuttaa, joten menettely on rajattava tapauksiin, joissa todistelua ei ole tarpeen esittää. Kirjallisessa rikosprosessissa voidaan käsitellä siten tekoja, jotka on yksiselitteisesti tunnustettu ja joissa tunnustuksen ohella esitetään korkeintaan sellaisia kirjallisia todisteita, joiden perusteella voidaan vakuuttua tunnustuksen aineellisesta paikkansapitävyydestä. Kirjallisessa rikosprosessissa tunnustuksen yksiselitteisyyttä koskeva arvio tehdään esitutkintapöytäkirjan perusteella, josta ilmenee myös vastaajan ilmoitus aikomuksesta suostua kirjalliseen menettelyyn.

Esitutkinta-aineiston perusteella tuomioistuin voi varmistua kirjallisen rikosprosessin edellytyksistä. Hallituksen esitys tarkoittaisi sitä, että menettelyssä voitaisiin käsitellä aikaisempaa vakavampia rikoksia ja määrätä ankarampia rangaistuksia. Tunnustamiseen liittyvä ehdoton edellytys kuitenkin rajaa menettelyn käyttöalaa. On siten oletettavaa, että vakavampien rikosten kohdalla menettely tulee jäämään harvinaisemmaksi. Voinee arvioida, että esimerkiksi törkeää petosta tai törkeää veropetosta koskeva asia voisi ohjautua kirjalliseen menettelyyn, koska syyllisyys on selvitettävissä pitkälti kirjallisen aineiston perusteella eikä rikoksen kiistämiseen välttämättä ole motivaatiota. Kirjallinen menettely soveltuisi tämänkaltaisen rikosasian käsittelyyn, vaikka rikos edellyttäisi tuntuvaa vankeusrangaistusta.

Kirjallisessa rikosprosessissa vastaaja saa tiedon tuomioistuimen ratkaisun kannalta olennaisista seikoista, kun syyte annetaan hänelle tiedoksi. Olennainen oikeusturvatae kirjallisessa

menettelyssä on, että väitetty rikos on yksilöity syytteen teonkuvauksessa ja syytteen ohessa vastaaja saa tiedokseen mahdolliset muut syyttäjän tai asianomistajan vaatimukset. Lisäksi syytteestä pitää käydä ilmi enimmäisrangaistus, jota syyttäjä vaatii. Tuomioistuin harkitsee rangaistusseuraamuksen itsenäisesti, mutta tuomioistuimen on kuultava vastaajaa, jos se harkitsee syyttäjän vaatimaa ankarampaa rangaistusta seuraamukseksi. Edellä mainittujen tietojen perusteella vastaaja voi ennakoida, minkälainen tuomioistuimen ratkaisu tulee olemaan. Syytteessä yksilöidyt tiedot ovat nähdäkseni riittävä edellytys sille, että vastaajan voidaan katsoa pätevästi luopuneen oikeudestaan vaatia pääkäsittelyä.

Kirjallisen rikosprosessin keskeisenä ongelmana hallituksen esityksessä ehdotetussa muodossa on suostumusta koskevasta edellytyksestä luopuminen. Lakiehdotus tarkoittaisi sitä, että saatuaan haasteen tiedokseen vastaajan olisi määräajassa vaadittava pääkäsittelyä. Kirjallinen menettely ei siten edellyttäisi nimenomaista suostumusta, vaan passiivisuus olisi riittävää. Perustuslakivaliokunta on kirjallisen rikosprosessin käyttöönoton yhteydessä pitänyt suostumusta olennaisena tekijänä, koska menettelyssä vastaaja luopuu oikeudesta julkiseen ja suulliseen käsittelyyn sekä henkilökohtaisesta kuulemisesta tuomioistuimessa. Suostumusedellytystä on perusteltu viitaten Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön (PeVL 31/2005 s. 3).

On sinänsä mahdollista, että aikaisemmassa valiokuntakäsittelyssä on arvioitu varovaisuudella kirjallisen rikosprosessin yhteensopivuutta perus- ja ihmisoikeusvelvoitteisiin. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä ei voida yksiselitteisesti päätellä, että pääkäsittelyn vaatimatta jättäminen tietoisena käsiteltävästä asiasta ja enimmäisrangaistuksesta ei riittäisi osoitukseksi pätevästä luopumisesta.

Kirjallinen rikosprosessi on kuitenkin olennaisesti erilainen käsittelytapa verrattuna pääkäsittelyyn tuomioistuimessa. Ei myöskään ole syytä vähätellä menettelystä oikeudenkäynnin julkisuudelle, suullisuudelle ja kontradiktorisuudelle aiheutuvia rajoitteita. Menettely soveltuu näytöllisesti riidattomiin rikosasioihin, mutta lakiesitys laajentaa menettelyn soveltamisalan vakaviin rikosasioihin ja on oletettavaa, että menettelyä tullaan käyttämään entistä laajemmin käräjäoikeuksissa. Menettelystä saattaa pidemmällä aikavälillä tulla tilastollisesti tarkasteltuna pääasiallinen käsittelytapa rikosasioissa.

Edellä todettuihin seikkoihin nähden pidän perusteltuna, että suostumusta koskeva edellytys säilytettäisiin lainsäädännössä. Suostumus lisää menettelyyn liittyvää harkintaa vastaajan taholla ja on omiaan vähentämään jälkikäteistä muutoksenhakua tai lailliseen esteeseen perustuvia vaatimuksia pääkäsittelyn toimittamiseksi, jota koskee ehdotettu oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5A luvun 8 §:n 3 momentti. Laillista estettä koskevaan ehdotukseen sisältyy lisäksi ongelmia, johon palataan jäljempänä poissaolokäsittelyä koskevassa yhteydessä (s. 8).

Jos vastaajalta edellytään erillistä suostumusta kirjalliseen rikosprosessiin nykyiseen tapaan, menettely ei merkittävästi kuormita tuomioistuinta tai pitkitä oikeudenkäyntiä. Vastaaja on mahdollista haastaa samalla kerralla kirjalliseen menettelyyn ja poissaolokäsittelyyn etukäteen määrättynä ajankohtana, ellei hän toimita suostumusta kirjalliseen menettelyyn. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että vastaajaa koskeva asia käsitellään poissaolosta huolimatta, jolloin oikeudenkäynnin suullisuus ja julkisuus toteutuvat tavanomaisen pääkäsittelyssä käsiteltävän asian tavoin. Menettelyvaihto on yksinkertaisempi ja joutuisampi verrattuna siihen, että vastaaja jälkikäteen vaatii pääkäsittelyn toimittamista lailliseen esteeseen vedoten. Jo laillisen esteen olemassaolon selvittäminen on hankalaa. Kertaalleen ratkaistussa asiassa pääkäsittelyn toimittaminen on muodollisuus eikä todennäköisesti tuo lisäarvoa asian sisällölliseen arviointiin.

Poissaolokäsittely

Hallituksen esityksessä on ehdotettu poissaolokäsittelyssä määrättävän enimmäisrangaistuksen korottamista yhteen vuoteen vankeutta sekä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 12 §:ssä tarkoitetun suostumusedellytyksen poistamista. Lisäksi poissaolokäsittelyä koskevaa sääntelyä on tarkoitus muuttaa siten, että vastaajalle on annettava tieto todistelusta, jota voidaan vastaanottaa poissaolosta huolimatta.

Poissaolokäsittelyä on käytetty käräjäoikeuksissa laajasti. Menettelyssä on käsitelty etenkin esitutkinnassa tunnustettuja rikosasioita. Oikeuskäytännössä on ollut horjuvuutta siinä suhteessa, voidaanko menettelyssä käsitellä myös sellaisia rikosasioita, joissa näyttö syytteen tueksi on esitettävissä ilman vastaajan läsnäoloa. Syyteasiassa näyttötaakka on syyttäjällä ja etenkin syyllisyyttä koskevan näytön ollessa ristiriidatonta ja yksiselitteistä näytön vastaanottaminen ei edellytä vastaajan paikallaoloa (KKO 2022:34, kohta 11). Koska syyte on pitänyt antaa tiedoksi vastaajalle pääkäsittelyä edeltävästi, hän voi joko saapua itse paikalle tai käyttää oikeudenkäyntiavustajaa sijastaan. Poissaolokäsittelyn soveltamisalan selkeyttämiseksi on perusteltua, että lainsäädännössä edellytetään vastaajan saavan syytteen ohella tiedon todistelusta, jota voidaan vastaanottaa poissaolosta huolimatta.

Poissaolokäsittelyssä määrättävän enimmäisrangaistuksen korottaminen merkinnee sitä, että menettelyä käytetään entistä laajemmin ja myös rikosoikeudellisesti vakavampiin tekoihin. Tätä en itsessään pidä ongelmana perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden kannalta. Perustelen tätä sillä, että poissaolokäsittelyjä on käytössä eri muodoissa useissa Euroopan maissa. Poissaolokäsittely on asiallisesti rajattu tunnustettuihin tekoihin tai tekoihin, joita koskeva näyttö on ristiriidatonta ja yksiselitteistä. Nämä edellytykset ovat luonteeltaan sellaisia, että ne voivat täyttyä myös vakavampien rikosten kohdalla, joissa rikos on esimerkiksi näytettävissä toteen pelkästään tai pääasiallisesti kirjallisin todistein. Lisäksi vastaajalla on poissaolokäsittelyssä aina oikeus ja mahdollisuus osallistua käsittelyyn joko itse tai oikeudenkäyntiavustajan välityksellä.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä ei ole osoitettavissa estettä poissaolokäsittelylle edes rikoksissa, joista voidaan määrätä enintään vuoden vankeusrangaistus. Poissaolokäsittelyä koskeva keskeinen ratkaisu on suuren jaoston *Sejdovic v. Italia* (2006). Sanotussa ratkaisussa kansallinen tuomioistuin oli tuominnut vastaajan henkirikoksesta vankeuteen 21 vuodeksi ja kahdeksaksi kuukaudeksi. Käsittely tuomioistuimessa oli toimitettu vastaajan poissaollessa. Vastaajaa ei ollut edes haastettu pääkäsittelyyn, koska hänen oletettiin pakoilevan oikeudenkäyntiä. Vastaajaa oikeudenkäynnissä edusti hänelle määrätty puolustaja. Hänet oli tuomion lainvoimaiseksi tulemisen jälkeen tavoitettu Saksasta. Vastaajalla olisi periaatteessa ollut oikeus vaatia uusintaoikeudenkäyntiä, mutta hänen olisi pitänyt todistaa, ettei poissaolo oikeudesta johtunut oikeudenkäynnin pakoilusta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi 6 artiklan loukkauksen sillä perusteella, että vastaaja ei ollut saanut asiaa uudelleen käsiteltäväksi. Poissaolokäsittely sinänsä olisi ollut sopimuksen näkökulmasta ongelmaton, mutta loukkaus aiheutui uusintakäsittelylle asetetusta edellytyksestä, jossa vastaajan olisi pitänyt näyttää, ettei poissaolo oikeudenkäynnistä johtunut pakoilusta (kohta 103). Tapauksen *Sejdovic* perusteella voidaan päätellä, että poissaolokäsittely ei ole ristiriidassa 6 artiklan kanssa ainakaan silloin, kun vastaaja on saanut etukäteen tiedon syytteestä ja on voinut halutessaan osallistua pääkäsittelyyn.

Hallituksen esityksessä on ehdotettu oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 12 §:ssä tarkoitetusta suostumusedellytyksestä luopumista. Suostumusta koskeva edellytys on ollut vastaava kuin kirjallisessa rikosprosessissa. Vastaajan on pitänyt toimittaa tuomioistuimelle kirjallinen suostumus. Menettely on mahdollistanut jonkin verran ankaramman rangaistuksen

tuomitsemisen verrattuna siihen, että poissaolo on perustunut yksinomaan passiivisuuteen (laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 8 luku 11 §). Edellytys erillisestä suostumuksesta on johtanut siihen, että menettely on ollut varsin harvinainen.

Erillisen menettelyä koskevan suostumuksen edellyttäminen poissaolokäsittelyssä on nähdäkseni tarpeetonta. Poissaolokäsittely edellyttää joka tapauksessa syytteen tiedoksiantoa ja sitä, että vastaaja saa syytteessä tiedokseen syytteen teonkuvauksen, syyttäjän muut vaatimukset sekä syyttäjän seuraamuskannanoton. Näillä tiedoilla vastaaja voi arvioida tarpeen saapua paikalle pääkäsittelyyn. Kun syyte on annettu tiedoksi riittävän ajoissa ennen pääkäsittelyä, vastaajan voidaan todeta luopuneen oikeudestaan henkilökohtaiseen kuulemiseen tietoisena luopumisen vaikutuksesta oikeudenkäyntiin.

Lopuksi kiinnitän huomiota hallituksen esityksen ehdotukseen laillisen esteen selvittämisestä, joka liittyy sekä kirjalliseen rikosprosessiin että poissaolokäsittelyyn. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5A luvun 8 §:n 3 momenttia ja 8 luvun 11 §:n 2 momenttia on tarkoitus täsmentää siten, että tuomioistuimen olisi todettava laillisen esteen olemassaolo. Aikaisemmassa laissa ja lainsäädännössä yleisesti lailliseen esteeseen vetoavan on osoitettava laillinen este. Jälkimmäinen tapa suhtautua näyttötaakkaan on perusteltu sikäli, että useimmiten henkilön itsensä on helpoin hankkia selvitys laillisesta esteestä, kuten terveydentilasta johtuvasta kykenemättömyydestä saapua oikeudenkäyntiin. Sen sijaan negatiivisen seikan, kuten laillisen esteen puuttumisen osoittaminen on usein mahdotonta. Lisäksi tuomioistuimen on vaikeaa ellei mahdotonta hankkia selvitystä vastaajan terveydentilasta, jos tämä vetoaa siihen osoituksena laillisesta esteestä. Laillista estettä koskevat väitteet perustuvat lähes poikkeuksetta sairaudesta johtuvaan kykenemättömyyteen osallistua pääkäsittelyyn. Lailliseen esteeseen saatetaan vedota myös tarkoituksena viivyttää oikeudenkäyntiä ja vältellä tuomiosta johtuvia negatiivisia seurauksia.

Hallituksen esityksen ehdotus laillisen esteen selvittämisvelvollisuuden asettamisesta tuomioistuimelle lienee päätelty tapauksesta *Sejdovic* (HE 188/2025 s. 86). Tapaus ei kuitenkaan koske laillista estettä vaan sitä, että vastaajan olisi pitänyt näyttää negatiivinen seikka eli oikeudenkäynnistä pakoilemattomuus. Nämä ovat eri asioita eikä ratkaisusta *Sejdovic* voida päätellä oikeusohjetta laillisen esteen selvittämiseen. Eri asia on, että tuomioistuin voi laillista estettä koskevaa selvitystä arvioidessaan ottaa huomioon käytännön vaikeudet, joita selvittämiseen saattaa liittyä ja asettaa esteen toteamisen kynnyksen tapauskohtaisesti matalammalle. Oikeuskäytännössä ei liene edellytetty kategorisesti laillista estettä koskevalta näytöltä pääasiaan rinnastuvaa tuomitsemiskynnyksen ylittymistä. Pidän siten ehdotusta laillisen esteen näyttötaakasta ongelmallisena. Ehdotus saattaa madaltaa tarpeettomasti laillisen esteen toteamisen kynnystä, jos lainkohdassa tulkitaan riittäväksi, että vastaaja on vedonnut lailliseen esteeseen ja tehnyt väitteen esimerkiksi sairastumisesta selvittämättä sitä todistuksin, joita hänen olisi ollut ongelmatonta hankkia.

Yhteenveto

Olen edellä kiinnittänyt huomiota kirjallisen rikosprosessin suostumusedellytyksen poistamiseen ja pitänyt sitä ongelmallisena perus- ja ihmisoikeusvelvoitteiden kannalta. Nähdäkseni lakiesitys olisi perustellumpaa hyväksyä siinä muodossa, että suostumusta koskevaa edellytystä ei oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5A luvun 2 §:n 1 momentissa muuteta. En kuitenkaan katso tällä seikalla olevan niin olennaista merkitystä, että lakiesitystä ei voitaisi kokonaisuudessaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisjärjestyksessä.

Esitys laillisen esteen selvittämisestä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5A luvun 8 §:n 3 momentissa js 8 luvun 11 §:n 2 momentissa on ongelmallinen prosessuaalisesti edellä todetulla tavalla. Lainsäätämisjärjestykseen tällä kysymyksellä ei ole vaikutusta.

Tampereella 14. helmikuuta 2026

Antti Tapanila
Oikeustieteen tohtori, prosessioikeuden dosentti